

Витоки спеціальності «географія» у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка сягають часу його заснування – 1 липня 1914 р. Полтавський учительський інститут готував учителів для вищих шкіл, без поділу на спеціальності. Тому географію викладали як загальноосвітню дисципліну. Географічна освіта в 1914–1917 рр. поєднувалася з історичною (викладачем цих дисциплін був В. Тарасов), а в 1917–1919 рр. – із природничою (проф. О. Булдовський).

У липні **1919 р.** Учительський інститут було перетворено на Полтавський український педагогічний інститут, який мав чотири відділення (факультети): основне (I курс), словесно-історичне, **природниче** та фізико-математичне (II-IV курси). На початку 1920-х рр. в інституті працювали такі відомі українські географи як проф. К. Дубняк – теоретик української економічної географії та географічного краєзнавства; проф. Ф. Матвієнко-Гарнага – представник краєзнавчого та районного напрямів у науці; проф. М. Самбікін – один із фундаторів української агрометеорологічної науки. Окремі фізико-географічні дисципліни викладали і представники інших природничих наук: проф. В. Ніколаєв, проф. М. Ніколаєв, проф. О. Булдовський, доц. М. Гавриленко, яким належала провідна роль у розробленні змісту і методики природничо-географічної освіти. У 1922–1923 рр. фізичну географію викладала Н. Гаврилів (випускниця Празького університету, аспірантка акад. С. Рудницького). Економічну географію викладали також учені-історики, які займалися дослідженнями питань економічної історії (проф. І. Рибаків, доц. В. Пархоменко).

Після реорганізації інституту в Полтавський інститут народної освіти неодноразово змінювалися структура й місце географічних дисциплін у підготовці вчителів. У 1921–1922 н.р. діяло два факультети, один із яких – природничо-математичний (з математичним і природничим відділами). Цей відділ готував учителів природознавства та географії. На початку 1922–1923 р. відбулася внутрішня реорганізація інституту. З другого курсу починалася фахова (спеціальна) підготовка за трьома секціями (циклами): математичною, природничою, гуманітарною. Випускники природничої секції отримували диплом із кваліфікацією «викладач природознавства та географії».

На початку 1922–1923 н.р. відбулася реорганізація Полтавського інституту народної освіти. На першому курсі факультету соціального виховання студенти вивчали спільні дисципліни, а з другого курсу починалася фахова (спеціальна) підготовка за трьома секціями: математичною, природничо-географічною та гуманітарною. В **1924 р.** відповідним наказом НКО УСРР було затверджено перелік кафедр природничо-географічного відділу інституту: **кафедра природознавства** (завідувач проф. О. Булдовський); **кафедра неорганічної природи** (завідувач проф. М. Самбікін), **кафедра географії України** (завідувач проф. К. Дубняк). Із середини 1920-х рр. географічна підготовка студентів мала яскраво виражений краєзнавчий і сільськогосподарський зміст. У 1926–1928 рр. діяв факультет соціального виховання, що включав агробіологічний напрям, де здійснювалася і підготовка учителів географії. Випускники отримували кваліфікацію «учитель природничих дисциплін».

У 1927 р. у зв'язку з реорганізацією навчального процесу індустріальної (фізико-математичної) секції із підпорядкування Центрального музею до складу Інституту передано астрономічну обсерваторію. На її базі було обладнано астрономічний та географічний кабінети. Із 1928 р. дисципліни географічного змісту викладали для студентів двох відділів: агробіологічного і соціально-економічного, де викладалася лише економічна географія. Перелік дисциплін змінився з огляду на загальну орієнтацію навчального процесу на

ознайомлення студентів з основами виробництва (при цьому зростала роль навчальних екскурсій на виробництво й польових практик).

У зв'язку з початком репресій на початку 1930 р. Полтавський інститут народної освіти залишили майже всі кваліфіковані природознавці, які читали географічні дисципліни: М. Ніколаєв, О. Булдовський, І. Педан. У тому самому році інститут було реорганізовано в Полтавський інститут соціального виховання (ПІСВ). Географічну освіту, переважно в аспектах, що стосувалися аграрного сектора господарства, забезпечували на кафедрі землезнавства і сільського господарства, якою керував проф. Ф. Білецький.

У вересні **1933 р.** ПІСВ було реорганізовано в педагогічний інститут, у якому діяв природничо-географічний факультет у складі біологічного, хімічного й географічного відділів. **Кафедру географії** очолював проф. М. Самбікін. Однак уже наприкінці 1934 р. кафедру географії було ліквідовано у зв'язку з відсутністю науково-педагогічних кадрів за профілем. Єдиний на той час викладач географії Л. Ткаченко перейшов на природничий факультет (у 1934–1936 рр. називався біохімічним), де викладав геологію, фізичну та економічну географію, двічі призначався деканом факультету, а під час німецької окупації був ректором Інституту.

У повоєнний час було відновлено діяльність **природничо-географічного відділу інституту (1946–1951 рр.)**, який підготував близько двохсот учителів географії для шкіл Полтавщини. 28 грудня 1946 р. Полтавському педагогічному інституту присвоєно ім'я В. Г. Короленка. Після закриття за рішенням Міністерства вищої освіти природничо-географічного відділу в інституті майже на 40 років припинилася підготовка вчителів географії. Упродовж 1970–1980-х рр. економічну географію СРСР в Інституті викладала доц. Н. Нікітенко.

У **1989 р.** на історичному факультеті було розпочато підготовку вчителів за спеціальністю «історія та географія». В 1990-х рр. зусиллями викладачів-географів Л. Гоженко, Л. Кушнір, Л. Булава, Л. Кушнір, О. Мащенко, С. Злобіна, С. Бульба (працювали у складі **кафедри спеціальних історичних дисциплін та географії**, завідувач – доц. О. Єрмак) були організовані спеціалізовані аудиторії загального землезнавства, фізичної географії материків та океанів, географії України, картографії та топографії, геології. До викладання окремих курсів запрошували проф. І. Половину, проф. І. Дудника та проф. О. Смоляр. Фото 1.

У 1999 р. було ліцензовано нову спеціальність «Географія», розпочалася підготовка учителів географії та економіки. У **2000 р.** кафедру спеціальних історичних дисциплін та географії було реорганізовано у **кафедру географії та краєзнавства** (завідувач доц. Л. Булава, 2000-2015 рр. і С. Шевчук, 2015-2016 рр.). У 2007 р. було ліцензовано підготовку магістрів зі спеціальності «географія». Загалом за час відновлення спеціальності «Географія» підготовлено понад 1300 учителів географії.

Фото 1. Кафедра спеціальних історичних дисциплін та географії, 1998 р. Сидять (зліва направо): Г.В. Лаврик, О.В.Гайдар, О.П. Єрмак, Л.М. Кушнір. Стоять: Л.М. Булава, В.С. Воловик, С.С. Бульба, П.Я. Гавриш, Ю.В.Вільховий.

Упродовж 2000-х рр. захистили кандидатські дисертації О. Машенко, І. Іщенко, С. Шевчук, Л. Вішнікіна, А. Шуканова, О. Федій, В. Єрмаков, Т. Япринець.

Кафедра географії та методики її навчання була перейменована з кафедри географії та краєзнавства в 2017 році (її завідувач – Л. Вішнікіна, з квітня 2019 р. – А. Шуканова).
Фото 2.

Фото 2. Кафедра географії та краєзнавства, 2010 рік. Стоять: О.М. Машенко, Л.М.Булава, С.М. Шевчук, Л.М. Кушнір. Сидять: О.А. Федій, О.В. Гайдар (ст. лаборант), А.А. Шуканова, Л.П. Вішнікіна, Л.Д. Кубарєва, Т.С. Япринець.

С. Шевчук, який став проректором ПНПУ імені В.Г. Короленка з наукової роботи, у 2017 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук (зі спеціальності «Соціальна та економічна географія»). Кафедра є одним з основних осередків розвитку методики навчання географії, а проф. Вішнікіна Л.П. – провідним ученим з цієї наукової спеціальності. У 2018 р. вона успішно захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук (зі спеціальності теорія та методика навчання географії). В складі **кафедри географії та методики її навчання** 4 доктори (Л. Вішнікіна, Т. Назаренко С. Шевчук, П. Шуканов,) та 7 кандидатів наук (Л. Булава, В. Єрмаков, О. Машенко, В. Смирнова, О. Федій, А. Шуканова, Т. Япринець). Фото 3.

Фото 3. Кафедра географії та методики її навчання, 2019 р. (зліва – направо, сидять): О.М. Машенко, В.Г. Смирнова, А.А. Шуканова, Т.С. Япринець, Л.П. Вішнікіна А.Г. Мелконян (ст. лаборант). Стоять: Л.М. Булава, П.В. Шуканов, С.М. Шевчук, В.В. Єрмаков, О.А. Федій

Кафедра є випусковою за спеціальностями «Географія», «Науки про Землю», «Середня освіта (географія)» й «Туризм». Сьогодні на кафедрі оформилися напрями наукових досліджень, які пов'язані із проблемами суспільної географії (історія й методології науки; політична географія та геополітика; історична географія), охорони природи й раціонального природокористування та методики навчання географії у середній та вищій школі. За останні декілька років викладачі кафедри підготували та видали одноосібні чи колективні монографії з актуальних питань краєзнавства, природничої й суспільної географії та методик їх викладання (П. Шуканов, С. Шевчук, Л. Булава, Л. Вішнікіна, В. Єрмаков, О. Федій, О. Машенко), з поміж них «Довкілля Полтавщини», «Історія підготовки вчителів географії та природознавства на Полтавщині (1914 – 2014 роки)», «Глобальний цивілізаційний простір: науково-методологічні засади суспільно-географічного дослідження», «Суспільна географія в Україні (теорія та практика досліджень)», «Наукова школа Українського науково-дослідного інституту географії та картографії», «Суспільно-географічні процеси на території Полтавського історико-географічного краю у період формування індустріального суспільства», «Дидактика географії», «Компетентнісне навчання географії в основній школі», «Формування демографічних понять у процесі навчання економічної і соціальної географії», «Теоретичні та методичні засади інтеграції природничо-наукової освіти основної школи».

Коллективом кафедри підготовлено ряд підручників й навчальних посібників для середньої та вищої школи (Л. Вішнікіна, Л. Булава, Т. Назаренко, А. Шуканова, О. Машенко, С. Шевчук). З-поміж них ряд підручників, посібників, збірників завдань та практикумів із грифом МОН України з природознавства та географії для учнів 5,6,7,8 класів, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу з географії. Підготовлено ряд навчальних посібників для студентів, а саме «Геоморфологія та палеогеографія», «Метеорологія та кліматологія», «Гідрологія», «Біогеографія», «Географія ґрунтів», «Основи ландшафтознавства», «Геоєкологія», «Історична географія», «Етногеографія України», «Методологія економічної та соціальної географії», «Економічна та соціальна географія України», «Геоєкономіка», «Основи технологій виробництва», «Організація туристичних подорожей та екскурсій».

На базі кафедри функціонує **Полтавський відділ Українського географічного товариства** та створені належні умови для організації навчально-виховного процесу, студенти проходять польові практики на Полтавщині, в Карпатах, Поліссі, Слобожанщині, Волині, Побужжі, Буковині та Приазов'ї.

Подальші зусилля колективу кафедри спрямовані на розробку та упровадження в освітніх програм пов'язаних з проблемами природокористування та сталого розвитку територій, економічної та соціальної географії України, політичної географії та геополітики, управління регіональним розвитком, організації туристично-екскурсійної діяльності тощо.

© Л. Булава, С. Шевчук